

UMUMTA'LIM MAKTABLARI O'QUVCHILARIDA ILMIIY XABARDORLIK KOMPETENSIYALARINI O'RNI.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8138690>

G'aniyeva Shoirra Muratbayevna

Annotatsiya

Ushbu maqolada kompetensiya tushunchasi, uning turlari hamda ilmiy xabardorlik kompetensiyalarining maktab o'quvchilari faoliyatidagi o'rni haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar

O'zbekiston, Kompetensiya, competo, munosibman, pedagogik mahorat, texnik kompetensiya, axborot, ma'lumot, umumta'lim.

Kirish. Kompetensiya (lot.competo-erishyapman, munosibman, loyiqman) –u yoki bu sohadagi bilimlar, tajriba. O'qituvchi - muallimlarning shaxsiy ijtimoiy sifatlariga azaldan e'tibor qaratib kelingan va har bir zamon talabidan kelib chiqib, pedagogga qo'yiladigan talablar takomillashib, murakkablashib boravergan.

O'zbekistonda ta'lim tizimini o'sib kelayotgan yosh avlod ta'lim-tarbiyasining milliy g'oyalari, talablari asosida tashkil etish, uni jamiyat taraqqiyoti istiqbollari va jahon andozalariga javob bera oladigan darajada bo'lishini ta'minlash bugungi kunning dolzarb masalasidir. Ta'lim-tarbiya tizimini tubdan isloh qilish, uni o'tmish qoldiqlaridan tozalash va rivojlangan demokratik davlatlar darajasiga ko'tarish, jamiyat ravnaqi uchun yuksak ma'naviy va axloqiy talablarga javob beruvchi yuqori malakali kadrlar tayyorlash ta'lim tizimi xodimlarining umumiy vazifasidir. Shaxsni har tomonlama rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lim-tarbiya tizimini nazariy-metodologik jihatdan qurollantirish – bugungi kunda pedagogika fanining bosh maqsadi sifatida belgilangan. Yuqorida bayon etilgan yuksak, ammo, sharaflil vazifalarni muvaffaqiyatli uddalash har bir pedagogik xodimdan yuksak kasbiy mahorat, bilimdonlik va keng dunyoqarashni talab etadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi. Pedagogik mahorat – o'qituvchi ijodkorligining oliy namunasi bo'lib, u yillar davomida shakllanadi. Uning yuksak mahoratni egallashi g'oyat murakkab jarayon bo'lib, pedagogika fanining eng dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. O'qituvchi kasbiga xos bo'lgan ko'pgina fazilatlar bilan birga uning pedagogik mahoratni egallashi katta ahamiyatga ega. Yuqori pedagogik mahoratga ega bo'lgan o'qituvchigina o'z kasbiga layoqatli, iste'dodli bo'lishi mumkin.

Kompetentsiya turlari insonning ko'nikmalari va bilimlarining turli sohalarda qanday ishlatilishini anglatadi. Ishbilarmonlik va kasbiy rivojlanishda muhim rol o'ynaydigan kompetentsiya sayohatlari ko'pincha ko'nikmalar, bilim va xatti-harakatlarni qamrab oladi. Bu erda bir nechta keng tarqalgan kompetentsiya turlari mavjud:

1. Texnik kompetentsiya: Bu shaxsning ma'lum bir soha bo'yicha mutaxassislik darajasidagi bilim va ko'nikmalaridir. Masalan, dasturiy ta'minotni ishlab chiqish, muhandislik yoki buxgalteriya hisobi kabi texnik ko'nikmalar ushbu toifaga kiradi.

2. Boshqaruv malakasi: Bu shaxsning etakchilik, muloqot qilish, muammolarni hal qilish va jamoada ishlash kabi boshqaruv qobiliyatlari. Ushbu turdagi kompetentsiya ko'pincha menejerlar yoki rahbarlik lavozimidagi odamlar uchun muhimdir.

3. Inson resurslari kompetensiyasi: Bu inson resurslarini boshqarish bo'yicha insonning bilim va ko'nikmalaridir. Ushbu turdagi malakaga ega odamlar ko'pincha ishga qabul qilish, ish faoliyatini baholash va o'qitish kabi inson resurslari jarayonlarini boshqaradi.

4. Mijozlarga xizmat ko'rsatish kompetensiyasi: Bu shaxsning mijozlarga yo'naltirilganligi, muloqot qilish va muammolarni hal qilish qobiliyatidir. Ushbu turdagi malakaga ega odamlar ko'pincha mijozlarga xizmat ko'rsatish yoki savdo lavozimlarida ishlaydi.

5. Muloqot kompetensiyasi: Bu insonning samarali muloqot qobiliyatiga ega bo'lishidir. Ushbu turdagi malakaga ega bo'lgan odamlar ko'pincha ommaviy nutq, yozma muloqot yoki muzokaralar kabi muloqotni talab qiladigan ishlarda ishlaydi.

6. Innovatsion kompetentsiya: Shaxsning ijodiy fikrlash, muammolarni hal qilish va yangilik kiritish qobiliyati. Ushbu turdagi kompetentsiya ko'pincha ilmiy-tadqiqot va marketing kabi innovatsiyalarga yo'naltirilgan lavozimlarda muhim ahamiyatga ega.

Bu faqat bir nechta misollar va har bir korxonaga yoki sanoat har xil turdagi vakolatlarga ega bo'lishi mumkin. Kompetentsiyaning har bir turi muayyan funktsiyani bajarish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarga qaratilgan. Inson resurslarini boshqarish, etakchilik va mijozlarga xizmat ko'rsatish kabi muhim sohalarda tegishli darajadagi malakaga ega bo'lish biznes muvaffaqiyati uchun muhimdir.

Nazariya. Ilmiy xabardorlik kompetensiyasi - bu shaxsning ilmiy izlanishlar olib borish, ma'lumotlarga kirish va bu ma'lumotlarni samarali etkazish qobiliyatidir. Ilmiy hisobot kompetensiyasi akademik dunyoda va boshqa ilmiy

muhitda muvaffaqiyatga erishish uchun muhim kompetensiyadir. Ushbu kompetensiyani rivojlantirish uchun quyidagi ko'nikmalar kerak:

1. Axborotni izlash va to'plash: Ilmiy hisobotning asosiy bosqichlaridan biri ishonchli manbalardan ma'lumot topish va bu ma'lumotlarni samarali tarzda to'plashdir. Bu ko'nikma kutubxona resurslariga kirish, ma'lumotlar bazalaridan foydalanish va kerakli resurslarni aniqlash kabi qobiliyatlarni o'z ichiga oladi.

2. Tanqidiy fikrlash: Ilmiy jurnalistikada tanqidiy fikrlash katta ahamiyatga ega. Bu axborotni baholash, tahlil qilish va tanqid qilish qobiliyatini talab qiladi. Ilmiy tadqiqotlar natijalarini so'roq qilish, ma'lumotlarning to'g'riligini tekshirish va mantiqiy xulosalar chiqarish kabi ko'nikmalar ilmiy yangiliklar kompetensiyasiga kiradi.

3. Yozma muloqot: Yaxshi olim o'z xulosalarini yozma ravishda aniq va tushunarli tarzda yetkaza olishi kerak. U maqola yozish, hisobot berish va tadqiqot natijalarini taqdim etish kabi ko'nikmalarni o'z ichiga oladi. Shuningdek, manbalarni to'g'ri keltirish va akademik etikaga rioya qilish muhimdir.

4. Og'zaki muloqot: Ilmiy haberdor o'z bilimini og'zaki tarzda samarali etkaza olishi kerak. Bu konferentsiyalarda ma'ruza qilish, muhokamalarda qatnashish va fikrlarni aniq ifoda etish qobiliyatini o'z ichiga oladi.

5. Hamkorlik va tarmoq: Olimlar ko'pincha boshqalar bilan hamkorlik qiladilar va bilim almashishni rag'batlantiradilar. Shuning uchun yaxshi muloqot qobiliyatlari, hamkorlik qilish va professional tarmoqlarni qurish qobiliyatiga ega bo'lish muhimdir.

Ilmiy xabardor kompetensiyasi ilmiy tadqiqotlarda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan asosiy kompetensiyalardan biridir. Ushbu ko'nikmalarni rivojlantirish akademik martabada ko'tarilishni yoki ilmiy tadqiqotlarga hissa qo'shishni istagan har bir kishi uchun muhimdir.

Natija. Ilmiy xabardorlik kompetensiyalari quyidagi jarayonlarni o'z ichiga oladi.

- nazariy bilimlar asosida turli tabiiy ob'ektlar, hodisa va jarayonlarning o'ziga xos xususiyatlarini biladi, tasavvur qiladi va mohiyatini tushunadi;

- kundalik hayotda kuzatadigan tabiiy hodisa va jarayonlarni tabiiy fanlarga oid atamalar, tushunchalar hamda umumiy qonuniyatlarni olgan bilim, ko'nikma va malakalariga tayanib tushuntiradi, amalda qo'llaydi;

- hodisalarni kuzatadi, tadqiqotlar, tajribalar o'tkazadi va zaruriy kattaliklarni asboblari (sekundomer, tarozi, o'lchov tasmasi, termometr va h.k.) yordamida o'lchaydi, hisoblash ishlarini bajaradi;

- turli axborot manbalarida berilgan ma'lumotlarni tahlil qiladi, saralaydi, ulardan ta'limiy maqsadlarda foydalanadi va muloqot jarayonida bildirilgan fikrlarni tushunadi, mustaqil va ijodiy fikrlaydi;

- jamiyatda ro'y berayotgan ijtimoiy-iqtisodiy, fan-texnika yangiliklaridan xabardor bo'ladi hamda o'z faoliyatini kreativ rivojlantira oladi;

- tabiiy va boshqa resurslarning jamiyatdagi o'rni hamda shaxsiy faoliyatidagi ahamiyatini biladi;

- insonning atrof-muhitga ijobiy va salbiy ta'sir ko'rsatishini tushuntiradi hamda global va mintaqaviy ekologik muammolarning kelib chiqish sabablarini ayta oladi;

- ekologik muammoni hal etish yo'llari va g'oyalarini ilgari suradi, o'z fikrini bayon etadi;

- salomatlik va sog'lom turmush tarzining nazariy hamda amaliy asoslarini biladi.

Xulosa. Umumta'lim maktablari o'quvchilarida ilmiy xabardorlik kompetentsiyalari, o'quvchilarning ilm-fan sohasidagi bilimlarini to'plash, tahlil qilish va taqdim etish, ma'lumotlarni izlash va ishlatish, axborotlarni taqdim qilish va sharh qilish bilan bog'liq bo'ladi. Bu kompetentsiyalar o'quvchilarning quyidagi amallarni bajarishi orqali rivojlanadi:

- Ma'lumotlarni to'plash: O'quvchilar ilmiy maqolalar, kitoblar, davlat axborot resurslari va internet orqali ma'lumot to'plab olishni biladilar. Ushbu ma'lumotlarni hamda ulardan foydalanishni organish uchun aniq qaydnomalar va usullarini biladilar.

- Ma'lumotlarni tahlil qilish: O'quvchilar ilmiy ma'lumotlarni juda tarqalganlik bilan tahlil qila oladilar. Ular bu maqsadda muhim fikrlash va taqqoslash jarayonlarini amalga oshiradilar. Shuningdek, ular xalqaro ilmiy jurnallar, konferensiyalar va yuqori ta'lim muassasalari tomonidan nashr etilgan sohalarda yangiliklar haqidagi ma'lumotlar va fikrlar haqida tahlil qilishadi.

- Ma'lumotlarni taqdim etish: O'quvchilar ma'lumotlarni ilg'or ko'rinishda va samarali ko'rinishda taqdim etishni biladilar. Ular slidlar, prezidentatsiyalar, axborotlar, videolar yaratish va boshqa multimedia vositalardan foydalanishni biladilar.

- Ma'lumotlarni ishlatish: O'quvchilar o'rganilgan ma'lumotlarni ishlatib, ushbu ma'lumotlarga asoslangan savollar muhitidagi muammolarga hal topishadi. Ular ilmiy jarayonlarda qabul qilingan qarorlarning to'g'risida fikr bildiradilar va ulardan foydalanib, yangi maslahatlar takomillashtirishadi.

- Axborotlarni taqdim qilish va sharh qilish: O'quvchilar yaxshi tarzda axborot beradi, ushbu axborotni ilmiy shaklda taqdim etadi va unga aloqador tartib, izoh beradi. Umumta'lim maktablari o'quvchilarida ilmiy xabardorlik kompetentsiyalari mustahkamlash uchun o'quv jarayonida amaliy mashg'uloti katta ahamiyatga ega bo'lishi kerakdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Barakaevich, K. S. (2020). Improvement of Vocational Training of Pupils in Secondary Schools. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(1).

2. Qoraev, S. (2016). Specific features of interdisciplinary coherence and interoperability. *"Education, Science and Innovation"*, 2 (2), 45-50.

3. Кораев, С. (2016). Фанлараро узвийлик ва узаро алокани таъминлашнинг узига хос хусусиятлари. *"Таълим, фан ва инновация"*, 2(2), 45-50.

4. Elmurzaeva, N. K., & Qorayev, S. B. (2021). Pedagogical Requirements for the Organization of the Educational Process in Specialized State Educational Institutions. *Psychology and Education Journal*, 58(1), 1078-1084.

5. Кораев, с. Б. (2020). Профессионал таълимда укув амалиётларини ташкил этишнинг узига хос хусусиятлари. *Academic Research in Educational Sciences*, 1 (3), 1281-1286.

6. Barakayevich, Q. S., & Baxtiyorovna, A. S. (2021). Xalqaro dastur talabalari asosida innovatsion ta'lim muhitini yaratish. *Integration of science, education and practice. scientific-methodical journal*, 1(02), 132-137.

7. Adbujalilova, S. A., & Koraev, S. B. (2020). Талабалар илмий дунёкарашини шакллантиришда педагогик технологияларнинг урни. *Academic research in educational sciences*, (4).